

Elza Krejčírová-Čermáková, žena v operatívě ŠtB

JERGUŠ SIVOŠ

Bezpečnostné zložky sú doménou mužov. Platilo to aj v období vlády Komunistickej strany Československa, na začiatku režimu viac ako na jeho konci. V januári 1948 nepracovala na slovenských odbočkách ŠtB ani jedna žena, rovnako ani na Zemskej úradovni ŠtB v Bratislave v čase jej vzniku o dva mesiace neskôr.¹ Na bezpečnostnom odbore Povereníctva vnútra pôsobilo v tomto období 29 žien (z 219 zamestnancov).²

V novembri 1950 pracovalo na štyroch slovenských krajských veliteľstvách ŠtB 11,5 % žien (139 z 1205 príslušníkov).³ Pôsobili ako sekretárky, telefonistky, prekladateľky, tlmočnice, stenografky alebo písárky. Len málo z nich pôsobilo v operatívě, takmer žiadna vo veliteľskej funkcii. Výnimku predstavuje Elza Krejčírová, neskôr Čermáková, ktorá začínala na americkom referáte odboru BA Povereníctva vnútra a po organizačných zmenách v auguste 1950 nastúpila ako zástupca veliteľa oddelenia politického spravodajstva na Krajské veliteľstvo ŠtB v Bratislave.

KTO BOLA TÁTO ŽENA

Elza Krejčírová-Čermáková sa narodila 23. mája 1916 v Prievidzi v židovskej rodine. Otec Arnold Špitzer (nar. 1882) a matka Gizela, rod. Schimková (nar. 1880) vlastnili obchod, hostinec aj reštauráciu, ku ktorej v roku 1930 pristavali hotel. Otec v období prvej ČSR volil maďarskú Krajinskú kresťansko-socialistickú stranu. Ako obchodník odmietal socializmus a komunizmus, ku ktorému inklinovala jeho manželka a neskôr aj deti. Troch synov a dve dcéry vychovával veľmi prísne, čo negatívne formovalo aj ich vzájomný vzťah.

Elza absolvovala päť tried obecnej školy a v roku 1928 nastúpila na reálne gymnázium v Prievidzi, ktoré ukončila v roku 1936 maturitnou skúškou. Už ako gymnazistka doučovala mladších spolužiakov a aspoň čiastočne sa tak oslobodila spod finančnej závislosti od otca.

V septembri 1936 zahájila štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. V Bratislave sa dostala do prostredia ľavicovo zmýšľajúcich ľudí okolo vedúceho tajomníka Zväzu slovenskej mládeže Jozefa Opavského⁴ a pod ich vplyvom vstúpila v roku 1937 do Komunistickej strany Česko-

1 Slovenský národný archív (ďalej len SNA), fond (ďalej len f.) Povereníctvo vnútra – spravodajský a štátno-bezpečnostný odbor, škatuľa (ďalej len šk.) 15, Zoznam zamestnancov zaradených u jednotlivých odbočiek štátnej bezpečnosti z 12. 3. 1948; Personálne obsadenie zemskej úradovne štátnej bezpečnosti z 12. 3. 1948.

2 Archiv bezpečnostních složek (ďalej len ABS), f. Velitelství státní bezpečnosti (ďalej len 310), sign. 310-20-4, Přehled zaměstnanců III. odboru „Bezpečnost“ Povereníctva vnútra.

3 Percentuálny pomer vznikol na základe správ z previerok krajských veliteľstiev na Slovensku v novembri 1950. Nie sú v ňom zahrnuté číselné stavy krajských veliteľstiev ŠtB v Prešove a v Košiciach. Pozri ABS, f. 310, sign. 310-17-2, Informační zpráva o výsledcích průzkumu, provedeném orgány MNB na KV-Stb a KB-NB Bratislava ve dnech 22.-24. listopadu 1950; tamže, sign. 310-17-4, Informační zpráva. Věc: kraj Báňská Bystrica; tamže, sign. 310-17-6, Informační zpráva. Věc: kraj Nitra a tamže, sign. 310-17-8, Informační zpráva. Věc: kraj Žilina.

4 Jozef Opavský (1913, Hlohovec – 1976, Bratislava), mládežnícky a odborársky pracovník, funkcionár KSČ. V rokoch 1932 – 1934 absolvoval Medzinárodnú leninskú školu v Moskve, neskôr pracoval v Komunistickom zväze mládeže Československa a vo Zväze slovenskej mládeže. V máji 1939 utiekol do Veľkej Británie, kde pracoval ako nástrojár v leteckom priemysle. Po oslobodení sa vrátil do ČSR a pracoval v mládežníckych a odborových organizáciách – ako tajomník Krajskej odborovej rady (1957 – 1959), Slovenskej odborovej rady (1959 – 1962), predseda Západoslovenskej krajskej odborovej rady (1962 – 1969) a predseda Ústrednej revíznej komisie Ústrednej rady odborov (1969 – 1971). V rokoch 1969 – 1971 pôsobil ako člen ÚV KSČ. Pozri HAJKO, Vladimír a kol.: *Encyklopédia Slovenska. Súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska*, zv. IV. (N-Q). Veda, Bratislava 1980, s. 202.

slovenska. Bez hlbších teoretických znalostí sa aktívne zapojila do drobnej straníckej práce – kolportovala noviny, predávala propagačný materiál (aj o španielskej občianskej vojne) a prekladala, neskôr pomáhala novinárovi Jozefovi Harajevičovi⁵ v redakcii komunistických novín *Slovenské zvesti*. Aktívne pracovala v Solidarite, Spolku socialistických akademikov a napokon aj v Zväze slovenskej mládeže.

V októbri 1938 prerušila z rasových dôvodov štúdium na univerzite a vrátila sa do Prievidze. Podľa príkazu obmedzila styky s ostatnými súdruhmi a 11. mája 1939 odišla po straníckej linke cez Kežmarok, Zakopané a Krakov do Veľkej Británie. Ako neskôr uviedla, zmysel toho celého vôbec nechápala. Jej rodičia aj súrodenci zahynuli v priebehu roku 1942 v nacistických koncentračných táboroch na území Poľska.

V Anglicku sa ubytovala spolu s ostatnými komunistami v prímorskom meste Clacton-on-Sea v Essex. Zarábali si kultúrnou činnosťou (spevy, tance, recitácie), časť peňazí posielali do internáčného tábora vo Francúzsku pre československých vojakov španielskej republikánskej armády. V neďalekom Colchestri sa 25. júla 1939 vydala za rodáka Štefana Krejčíra. O tri dni neskôr sa presťahovali do mesta Broadstairs v Kente a začiatkom septembra 1939 do Horsmonden v rovnakom grófstve. Tu sa začali stranícke školenia. Sama po krátkom čase začala viesť krúžok mladých. Dňa 22. marca 1940 sa jej narodila dcéra Tatiana.

Koncom apríla 1940 odišla s rodinou do Londýna a začiatkom júna 1941 do mestečka Redbourn v grófstve Hertfordshire. Tu sa starala o domácnosť, manžel pracoval ako záhradník. Po vypuknutí vojny v Sovietskom zväze sa ako prisťahovalci mohli zapojiť do

Elza Krejčírová, neskôr Čermáková, 1950

Foto: ABS

pracovného procesu, manžel odišiel do preškoľovacieho centra a následne do továrne. V novembri 1941 sa rodina presťahovala opäť do Londýna. Manžel aj naďalej pracoval v továrni, Elza si privyrábala výrobou a predajom kožených kvetov a iných ozdôb. Po tom, čo exilová vláda zriadila škôlku, nastúpila v apríli 1942 do továrne na

výrobu súčiastok do bojových lietadiel. Od začiatku roku 1943 sa starala aj o manžela, ktorý si liečil kostnú tuberkulózu a žalúdočný vred.

Vo fabrike pôsobila v odborovej aj straníckej organizácii (takmer dva roky ako pokladníčka). V polovici roku 1944 ju kvôli osobnému sporu s Anežkou Hodinovou-Spurnou⁶ na

5 Jozef Harajevič (1912, Ružomberok – ?), novinár. Od roku 1935 redaktor *Slováka*, v rokoch 1936 – 1938 redaktor *Slovenských zvesti*. Od roku 1938 žil v USA, kde publikoval vo viacerých emigrantských robotníckych časopisoch. Pozri HAJKO, Vladimír a kol.: *Encyklopédia Slovenska. Súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska*, zv. III. (E–J). Veda, Bratislava 1978, s. 229.

6 Anežka Hodinová-Spurná (1895, Doubravice – 1963, Praha), česká politička a funkcionárka KSČ, manželka námestníka ministra vnútra Jindřicha Spurného. Po rozpustení KSČ koncom roku 1938 utiekla cez Poľsko do Anglicka, kde okrem iného predsedala Klubu československých žien a neskôr pôsobila v exilovej Štátnej rade Československej. Po návrate do Československa na jar 1945 sa stala členkou

šesť mesiacov vylúčili z komunistickej strany.⁷

Do Československa sa vrátila v polovici augusta 1945. S manželom a dcérou sa usadili v kúpeľnom meste Piešťany, od roku 1947 žili v Bratislave. Starala sa o domácnosť a liečila si ťažký zápal sedacieho nervu (ischias). Aktívne však pôsobila v straníckych funkciách – v Piešťanoch ako členka uličného výboru, v bratislavskom ženskom spolku ako tajomníčka komisie žien a členka predsedníctva tzv. Veľkej Bratislavy,⁸ neskôr, po reorganizácii v roku 1948, ako členka predsedníctva II. bratislavského okresu.

NA POVERENÍCTVE VNÚTRA

V priebehu roku 1949 sa jej zdravotný stav zlepšil a začala si hľadať prácu. Jej ďalší osud významne ovplyvnil priateľ z exilu v Anglicku Vojtech Frajka⁹, ktorý v tom čase viedol oddelenie bezpečnostných referátov koordinačného odboru Povereníctva vnútra (BK/6 PV).¹⁰ Po jeho intervencii nastúpila 7. septembra 1949 na oddelenie ako provizórny aktuársky elév a o mesiac neskôr, 12. októbra 1949, zložila sľub vernosti ČSR.

Elza Krejčířová (druhá sprava) s priateľmi. Prvý zľava člen predsedníctva ÚV KSS Koloman Moškovič (tiež Moško).
Foto: ABS

Nedostatok príslušníkov bezpečnostných zložiek, ale aj jazykové zručnosti (nemecký a maďarský jazyk sa naučila doma, anglický jazyk počas vojny v Británii) a poznanie britských reálií ju predurčili na prácu v operatívne ŠtB. Prednosta koordinačného odboru Povereníctva vnútra a bývalý veliteľ ŠtB na Slovensku Rudolf Viktorin¹¹ ju 2. no-

vembra 1949 premiestnil zo služobných dôvodov a na štátne trovy na oddelenie obranného spravodajstva odboru BA Povereníctva vnútra, kde pracovala v skupine A na spravodajskom rozpracovaní USA (referát 29). V Bratislave v tom čase sídlil americký generálny konzulát. Pri jeho rozpracovaní prevzala do riadenia agenta Róberta Ditzu (nar. 1896), pra-

Ústredného výboru KSČ, poslankyňou čs. parlamentu (1945 – 1963), neskôr členkou Ústredného výboru Národnej fronty a od roku 1952 predsedníčkou Výboru československých žien. Viac pozri PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*. Brána, Praha 2006, s. 7–27.

7 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Elza Čermáková, evidenčné číslo (ďalej len ev. č.) 148/16, Životopis z 30. 12. 1950. Dôvody ich sporu a jej dočasný vylúčenie zo strany sa nepodarilo dohľadať.

8 Tzv. Veľká Bratislava vznikla v roku 1946 pripojením obcí Devín, Dúbravka, Lamač, Petržalka, Prievoz, Rača a Vajnory.

9 Vojtech Frajka (1912, Zlaté Moravce – ?), pôvodne nástrojár, od roku 1931 člen KSČ. Bojoval v španielskej občianskej vojne, neskôr ho internovali vo Francúzsku, kde vstúpil do čs. zahraničnej armády. Od roku 1940 žil vo Veľkej Británii. Po návrate do Československa pôsobil ako politický tajomník Okresného výboru KSS v Zlatých Moravciach. Od februára 1947 pracoval v továrni v Jablonci nad Nisou a v polovici júna 1948 nastúpil na odbor III/A ministerstva vnútra v Prahe. Od októbra 1948 pracoval na rovnakom odbore v Bratislave a v januári 1949 sa stal prednostom oddelenia BK/6 PV. Vo februári 1950 sa stal veliteľom Vysunutého agentúrneho strediska v Bratislave, nového rozviedneho útvaru, ktorý nahradil skupinu BAB Povereníctva vnútra (PV). V januári 1951 ho menovali veliteľom spravodajského oddelenia útvaru Pohraničnej stráže v Bratislave, no už 20. apríla ho zatkli a neskôr za zneužitie služobnej moci, spreneveru a vyzradenie služobného tajomstva odsúdili na štyri roky odňatia slobody. Po prepustení z väzenia v decembri 1953 pracoval ako pomocný skladník v Nitrianskych pekárňach v Zlatých Moravciach. V roku 1962 ho súd oslobodil spod obžaloby. Pozri ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Vojtech Frajka, ev. č. 2732/12.

10 ABS, f. 310, sign. 310-20-6, Organizácia koordinačného odboru a odborov BA a BC povereníctva vnútra.

11 Rudolf Viktorin (1898 – 1986), pôvodne obchodník, od roku 1926 člen sociálnodemokratickej strany, od roku 1944 člen KSS, člen povstaleckej Slovenskej národnej rady a v rokoch 1945 – 1950 člen Ústredného výboru KSS. Od roku 1945 pôsobil ako zástupca hlavného veliteľa NB, prednosta 2. oddelenia Hlavného veliteľstva NB, neskôr Ústredne politického spravodajstva a odboru štátnej bezpečnosti a politického spravodajstva PV. Od januára 1949 do júna 1950 prednosta koordinačného odboru PV. Neskôr riaditeľ bratislavskej pobočky obchodu s nábytkom Drevona. V januári 1952 ho zatkli a v decembri 1953 odsúdili v procese O. Valášek a spol. na 23 rokov odňatia slobody. Z väzenia ho prepustili v júni 1959, o štyri roky neskôr ho rehabilitovali. Pozri MEDVECKÝ, Matej – SIVOŠ, Jerguš – JAŠEK, Peter: *V stopách železného Felixa. Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. ÚPN, Bratislava 2012, s. 180.

covníka Ústredného národného výboru v Bratislave. ŠtB ho získala na utajenú spoluprácu v roku 1949 na základe kompromitujúcich informácií o jeho intímnom pomere s vicekonzulkou USA v Bratislave Whiteovou. Krejčírová ho riadila štyri mesiace a spoluprácu s ním ukončila po likvidácii konzulátu USA (27. mája 1950). Počas výpovede na krajskom veliteľstve ŠtB v druhej polovici mája 1951 sa o nej vyjadril ako o šikovnej žene s veľkým prehľadom, ktorá nevyužila možnosti, ktoré mal na americkom konzuláte.¹² Po ukončení rozpracovania a zatvoreni generálneho konzulátu USA v Bratislave ju zároveň poverili vedením anglickej problematiky (referát 30). Do Zboru národnej bezpečnosti ju ministerstvo národnej bezpečnosti previedlo s účinnosťou od 1. apríla 1950 v hodnosti vrchného strážmajstra.

Pozitívne sa o jej činnosti vyjadroval aj veliteľ 1. oddelenia BAa PV Šimon Čermák¹³: *Svoje služobné povinnosti vykonáva svedomite, uspokojivo a iniciatívne. Je samostatná vo všetkej práci, či už administratívnej alebo operatívnej. Je triedne uvedomelá, politicky vyspelá a oddaná ľudovodemokratickému zriadeniu. Pomer ku kolektívu má úprimný a dobrý.*¹⁴ V druhej polovici júna 1950 ju navrhol zaradiť do zvláštnej skupiny, ktorá realizovala stranícke prípady: *Svoju prácu vykonáva dobre, svedomite a samostatne, má politický*

Povereníctvo vnútra - odbor štb.

Veliteľský posudok

o akt. elév. Krejčírovej Elza z odd. BAa I.

Hodnota vojenská : Voči veliteľom je veľmi disciplinovaná a disciplínu prenáša aj na svojich spolupracovníkov.

Hodnota osobná : Príkazy plní veľmi svedomite, ochotne a presne, čo vyplýva z jej vysokej politickej uvedomelosti. Je ustálenej povahy, veľmi iniciatívna a vývojové predpoklady u menovanej sú dobré.

Pôsobenie v terajšej funkcii : Na BA odbore vykonávala funkciu samostatného referenta. Túto funkciu vykonávala veľmi dobre a hlavne s politickou podchodom. Ako samostatná referentka sa dobre osvedčila, ovšem je treba dôkladného odborného prehlbovania.

Spôsobilosť na funkciu : Vzhľadom na jej doposiaľ vykonanú prácu a politickú vyspelosť, dá sa s menovanou počítať ako so stredným veliteľským kádom.

Bratislava, dňa 18. júla 1950.

Veliteľ odd. BAa I.:

Posudek napísaný na E. Krejčírovú pred reorganizáciou útvarov ŠtB, krátko pred zánikom odboru BA PV
Foto: ABS

¹² ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Elza Čermáková, ev. č. 148, Úradný záznam z 21. 5. 1951.

¹³ Šimon Čermák, pôvodne Porges (1924, Topoľčany - 2008, kibuc Ginegar pri Nazarete, Izrael), počas II. svetovej vojny z rasových dôvodov internovaný v pracovnom tábore pre Židov v Novákoch, kde sa angažoval v komunistickej ilegality a podieľal sa na pašovaní zbraní do tábora. Koncom augusta 1944 sa pridá k partizánskej jednotke. Po príchode do Košíc v apríli 1945 ho na príkaz Š. Gažíka z ÚV KSS zaradili do NB a to aj napriek tomu, že nedosiahol predpísaný vek 21 rokov. Pracoval ako výkonný orgán, neskôr ako referent na 5. oddelení 1. sekcie VI. odboru PV. Od februára 1946 do konca roku 1947 viedol skupinu pri 1. oddelení 1. sekcie VI. odboru. Prvé dva mesiace roku 1948 pracoval na tzv. slovenskom oddelení MV pod vedením B. Pokorného. Počas februárových udalostí zabezpečoval spojenie so Slovenskom a tiež spoluorganizoval akčný výbor na ministerstve pôšt. Po návrate do Bratislavy viedol referát boja proti západným rozviedkam na oddelení obranného spravodajstva III. odboru PV. Od januára 1949 viedol 1. oddelenie odboru Štátnej bezpečnosti PV. Po reorganizácii (od augusta 1950) riadil ako zástupca krajského veliteľa ŠtB operatívnu činnosť útvarov ŠtB v Bratislave. Dňa 13. apríla 1951 ho zatkli a neskôr odsúdili v procese Oskar Valášek a spol. na 18 rokov odňatia slobody. Vo väzení ho zverbovali za agenta ŠtB. Na slobodu sa dostal v roku 1958, rehabilitovali ho v októbri 1963. O rok neskôr sa s rodinou vysťahoval do Izraela, kde v roku 2008 zomrel. Je autorom spomienkovej práce, ktorá však nevyšla po slovensky. Pozri MEDVECKÝ, Matej - SIVOŠ, Jerguš - JAŠEK, Peter: *V stopách železného Felixa*, s. 173.

¹⁴ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Elza Čermáková, ev. č. 148, Veliteľský posudok o akt. elév. Elze Krejčírovej z odd. BAa-I.

Druhý manžel Elzy Krejčírovej Šimon Čermák bol v rokoch 1945 – 1951 vysokým funkcionárom ŠtB na Slovensku Foto: ABS

podchod k problémom, ktoré z jej pracovného úseku vyplývajú. Pomerne za krátky čas pracuje ako referent samostatne a to jak po stránke operatívnej, tak aj riadiacej. Ďalší vývoj – rast menovanej po odbornej stránke je vzhľadom na jej ideologickú vyspelosť zaručený. Menovaná je disciplinovaná, iniciatívna, pribojná a ku kolektívu priateľská. Navrhujem menovanú zadeľiť do realizačnej skupiny straníckych prípadov, najmä na politické hodnotenie týchto.¹⁵

Na odbore BA PV pôsobila Elza aktívne aj v straníckej práci – ako členka výboru I. dielčej organizácie, učiteľka základného krúžku Roku stranického školenia a vedúca desiatkových dôverníkov. Vedenie Útvarovej organizácie KSS pri odbore BA PV ju hodnotilo nasledovne: Je politicky na vysokej úrovni, triedne uvedomelá, s náboženskou a nacionálnou otázkou vysporiadaná, strane naprosto oddaná, disciplinovaná, kritiku prijíma čestne.¹⁶ Bola členkou ROH (od

1. januára 1950), Zväzu priateľov ZSSR a spolku slovenských žien Živena.

V polovici roku 1950 sa uskutočnili zásadné zmeny v organizácii a personálnom obsadení útvarov ŠtB. V rámci centralizácie riadenia útvarov ŠtB zanikol odbor BA PV a jeho príslušníkov rozmiestnilo ministerstvo národnej bezpečnosti najmä na krajské veliteľstvá ŠtB na Slovensku. Z ŠtB zároveň v rámci tzv. omladenia bezpečnostných zložiek museli odísť príslušníci pôsobiaci v predchádzajúcich režimoch. Voľné veliteľské funkcie na krajských veliteľstvách obsadzovali väčšinou príslušníci zrušeného Veliteľstva ŠtB na Slovensku. Veliteľ obranného spravodajstva odboru BA PV Šimon Čermák navrhol Krejčírovú vzhľadom na jej doposiaľ vykonanú prácu a politickú vyspelosť umiestniť ako „stredný veliteľský káder“.¹⁷

Podľa dekrétu, ktorý 26. júla 1950 podpísal prednosta odboru BA PV Teodor Baláž¹⁸, mala aj naďalej pracovať na úseku obranného spravodajstva. Napokon 1. augusta 1950 prevzala funkciu zástupcu veliteľa politického spravodajstva. Po príchode na Krajské veliteľstvo ŠtB v Bratislave sa stala členkou krajského stranického vedenia, koncom roka 1950 pôsobila v preverovacej komisii BA odboru Povereníctva vnútra¹⁹ ako jediná žena (ku

¹⁵ Tamže, Veliteľský posudok o akt. elév. Elze Krejčírovej, 20. 6. 1950.

¹⁶ Tamže, Politický posudok o Krejčírovej Elze z 18. 6. 1950.

¹⁷ Tamže, Veliteľský posudok o akt. elév. Elze Krejčírovej z odd. BAa I., 18. 7. 1950

¹⁸ Teodor Baláž (1917, Devínska Nová Ves, dnes mestská časť Bratislavy – 1994, Bratislava), pôvodne kreslič Továrne na káble v Bratislave, angažoval sa v komunistickej ilegality. Zúčastnil sa na založení partizánskej brigády Albína Grznára, spolupracoval aj s Jozefom Trojanom a Viliamom Žingorom. Do ZSSR odletel v roku 1944, na Slovensko sa vrátil v marci 1945. V ZSSR získal spravodajské školenie. Po príchode do Košíc krátko pracoval na tamojšom 2. oddelení NB, neskôr ho preložili do Bratislavy, kde viedol oddelenie II/1, následne na politickú (štátno-bezpečnostnú) sekciu 2. oddelenia HV NB, kde pôsobil ako zástupca prednostu sekcie Štefana Feju, resp. Jozefa Ilčíka. Následne sa stal vedúcim 1. oddelenia 1. sekcie VI., resp. VII. odboru a súčasne aj zástupcom prednostu sekcie. V rokoch 1947 – 1948 viedol oddelenie Z-XIV (politické spravodajstvo vnútorné). Od 1. januára 1949 pôsobil ako zástupca prednostu odboru BA (Štátna bezpečnosť) Povereníctva vnútra a súčasne ako prednosta sektoru BAa (vnútorná štátna bezpečnosť). Zároveň viedol tzv. ST skupinu, ktorá vyhľadávala nepriateľa v radoch členov a funkcionárov komunistickej strany. Od 1. apríla 1950 viedol odbor BA Povereníctva vnútra, po zrušení veliteľských útvarov na Slovensku sa stal zástupcom námestníka ministra národnej bezpečnosti gen. Josefa Pavla. Začiatkom septembra 1950 nastúpil na dvojročnú politickú školu do Prahy. Začiatkom apríla 1951 ho zatkli a neskôr odsúdili v skupine Oskar Valášek a spol. na 25 rokov odňatia slobody. Z väzenia ho prepustili v roku 1960, rehabilitovali ho v roku 1963. Neskôr pracoval v Považských strojárňach. Pozri MEDVECKÝ, Matej – SIVOŠ, Jerguš – JAŠEK, Peter: *V stopách železného Felixa*, s. 172.

¹⁹ Presný účel preverovacej komisie z konca roku 1950 sa nepodarilo zistiť. Podobné komisie preverovali minulosť príslušníkov ŠtB, hodnotili ich pracovnú odbornosť a stranícku angažovanosť, navrhovali zotrvanie vo funkcii, preradenie na iný útvar, prípadne prepustenie zo ZNB.

Krajské veliteľstvo ŠtB. Bratislava.
Číslo jedn.: 1873/0212-1951. Bratislava, 21. apríl 1951.

V ý m e r
pre pána /i/ Elzu Č e r m á k o v ú, vrch. strážn. káradeného
na KV-ŠtB. Bratislava o zmene služobných príj
v dôsledku zbavenia služby dňom 13. apríl 1951.
.....

Služobné príjmy, ktoré sa monia, resp. prímávajú a sračky.	Doterajšie príjmy mesačno a dátum zastavenia výplaty.	Nové služobné príjmy a dátum ktorým počínajú	Príslušná právna norma /:predpis:/
Základný mes. plat	5.240.-	1/2 2.620.-	Z.č. 200/49 Sb.
Odevné	250.-	0	
Služobný prídavok	1.800.-	0	

S r á ž k y

Daň zo mzdy	387.-	77.-	
Štátné poisťovní	141.-	54.-	
Dňom :	13. apríl 1951	14. apríl 1951	

Ostatné Vaše služobné príjmy sa týmto opatrením monia.
Preto toto opatrenie môžete podať do 15 dní po dňu, keď tento
vymeru námiety u tanajšieho voliteľstva.
Prevzatí tohoto výmeru osvedčíte dátovaným potvrdením, ktoré s
predložte.

Krajský veliteľ štB.
mjm. Holáček

Výmer o znížení platu E. Krejčířovej v dôsledku jej zatknutia a zbavenia služby Foto: ABS

komisii prideliť ešte zapisovateľku zo sekretariátu straníckej organizácie v Bezpečnosti).

Jej zdanlivo silné postavenie v práci a straníckej organizácii však netrvalo dlho. Navyše sa k prichádzajúcim problémom v práci postupne pridávali rodinné a zdravotné útrapy. Dlhodobé manželské konflikty (podozrenia z jej nevery, finančné ťažkosti) vyústili za-

čiatkom októbra 1950 do slovných vyhrážok a bitky, následne k odlúčeniu a rozvodu manželov (súd ich rozviedol 7. februára 1951). V nasledujúcich mesiacoch žila sama, dokonca bez dcéry Tatiany, ktorú manžel odviezol k bratovi do Piešťan (po rozvode sa o ňu staral brat kolegu Filip Suchý). V novembri sa jej vrátil zápal sedacieho nervu, navyše sa liečila v štátnej

oblastnej klinickej nemocnici v Bratislave z dôvodu prietrže medzistavcových platničiek.

Na Veliteľstve ŠtB v Prahe ju hodnotili pozitívne. *I ona má dobré predpoklady pro další růst. Politicky se však potřebuje dále školit*, napísal o nej v posudku pracovník pražské centrály ŠtB, ktorý hodnotil činnosť pracovníkov politického spravodajstva v Bratislave.²⁰ Koncom roku 1950 sa pripravovala ďalšia menšia reorganizácia krajských veliteľstiev ŠtB. Krejčířová v tom čase už pravdepodobne vedela, že ju z funkcie odvolajú: *Počas môjho pôsobenia v civilných stranických organizáciách som nenarážala na nejaké podstatné ťažkosti. Inak je tomu však za môjho pôsobenia u ŠtB. Myslím, že podstatná „chyba“ je v tom, že som žena a že nie som árijského pôvodu. Z mojej strany vyplývajú ťažkosti z môjho dosť tvrdého jednanie a postoja k ľuďom. Domnievam sa, že sú to dôsledky môjho veľmi málo radostného a spokojného života.*²¹

Veliteľ 2. oddelenia Ján Hevera²² začiatkom roku 1951 oceňoval jej svedomitosť, politické presvedčenie a iniciatívu. V služobnom posudku upozornil, že v operatívnej práci potrebuje riadenie a že neabsolvovala politickú školu, no aj napriek tomu ju navrhol ponechať na oddelení politického spravodajstva.²³

V januári alebo vo februári 1951 ju, pravdepodobne v rámci novej systemizácie, preradili na cirkevný referát 2. oddelenia (referát 50). Ponúkané miesto vedúcej referátu neprijala. Vedúci cirkevného referátu Michal Kasan²⁴ toto odmietnutie neskôr in-

20 ABS, f. 310, sign. 310-17-2, Informační zpráva o výsledcích průzkumu, provedeném orgány MNB na KV-ŠtB a KV-NB Bratislava ve dnech 22.-24. listopadu 1950.

21 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Elza Čermáková, ev. č. 148, Životopis z 30. 12. 1950.

22 Ján Hevera (1924, Michalovce - ?), pôvodne robotník, člen KSČ od mája 1945, v SNB od júla 1947 do mája 1985. Oddelenie politického spravodajstva Krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave viedol od 1. 8. 1949 do 13. 6. 1951. ABS, f. Osobní evidenční karty MV, osobná evidenčná karta Ján Hevera.

23 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Elza Čermáková, ev. č. 148, Velitelský posudok o Elze Krejčířovej, vrch. strážn. SNB, 2. 1. 1950.

24 Michal Kasan (1924, Tekovská Breznica - 2008, Bratislava), pôvodným povoláním robotník, od marca 1948 kandidát, od decembra 1950 člen KSČ, v rokoch 1948 - 1983 príslušník ZNB. Po absolvovaní základnej školy ZNB I. stupňa v Spišskej Novej Vsi a školy SNB v Jeseníku nastúpil v apríli 1949 na odbor štátnej bezpečnosti Povereníctva vnútra. Po zrušení slovenskej centrály ŠtB ho v auguste 1950 preradili na odbor politického spravodajstva krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave, ktorý od novembra 1954 viedol. Na prelome rokov 1956/57

Elza a Šimon Čermákovci v kibici Ginegar, 1990

Repro: Šimon Čermák, *Spomienky väzňa*

terpretoval vo svetle udalostí, ktoré sa onedlho udiali: *Keď menovaná prišla na tunajší referát, nechcela nijako prijať funkciu vedúceho skupiny, hoci politicky sa o nej hovorilo, že vie správne stavať otázky, ale ponechaný v tejto funkcii som*

ostal sám, naďalej, z čoho vyplývalo to, že v prípade dopustenia sa nejakého politického a špatne usmerňovaného chodu práce na uvedenom referáte, bol by som býval pranierovaný, jak po stránke veliteľskej, tak po stránke straníckej, a aby

*sa takto ona tejto zodpovednosti vyhla a na mňa aby mohlo byť poukazované, ako na neschopného a pod.*²⁵

Cirkevný referát krajského veliteľstva ŠtB v Bratislave patrila k preferovaným útvarom. Jeho pracovníci sa v priebehu rokov 1949 – 1950 podieľali na spravodajskom rozpracovaní slovenských biskupov. Začiatkom roku 1951 ho tvorili štyria operatívni pracovníci a dve pisárky. Pozornosť sa sústreďovala najmä na rozpracovanie rímsko-katolíckeho biskupa Ambróza Lazíka²⁶, ktorého ŠtB v rokoch 1950 – 1951 izolovala v jeho rezidencii v Trnave, evanjelického biskupa Fedora Fridricha Ruppeldta²⁷, študentov a profesorov Bohosloveckej fakulty v Bratislave, prívržencov jezuitu Tomislava Kolakoviča²⁸ (ŠtB v tomto období postupne zaistila až osem z nich) a náboženskú spoločnosť Svedkovia Jehovovi. Pracovníci oddelenia tiež vyťažovali stovky spisov o slovenských duchovných, ktoré vytvorili pracovníci zrušeného Veliteľstva ŠtB na Slovensku, inštruovali príslušníkov okresných oddelení ŠtB a spolupracovali so Štátnym úradom pre veci cirkevné.²⁹

absolvoval štúdium ročnej operatívnej školy KGB v Sovietskom zväze. Po návrate z Moskvy sa koncom júla 1957 stal 1. zástupcom náčelníka krajskej správy MV v Bratislave. Od 1. 5. 1963 viedol okresné oddelenie MV Bratislava-vidiek a od marca 1969 do júna 1983 správu ŠtB KS ZNB v Bratislave. Koncom roku 1983 odišiel do dôchodku v hodnosti plukovníka. *Archív Ústavu pamäti národa Bratislava*, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, Michal Kasan.

25 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Elza Čermáková, ev. č. 148, Úřední záznam M. Kasana zo 16. 4. 1951.

26 Ambróz Lazík (1897, Trstín – 1969, Trnava), rímsko-katolícky cirkevný hodnostár. V júni 1922 vysvätený v Nitre za kňaza, v rokoch 1936 – 1940 a neskôr opäť od roku 1945 generálny vikár Trnavskej apoštolskej administratúry, v roku 1938 rektor Kňazského seminára v Bratislave, od 8. 6. 1947 apoštolský administrátor v Trnave, 14. 8. 1949 konsekrovaný za biskupa ako titulárny biskup apijský. V období komunistického režimu prenasledovaný ŠtB. Zomrel 20. 4. 1969 v Trnave. Pozri HALKO, Jozef: *Ave Crux. Život a dielo biskupa Ambróza Lazíka*. Spolok Sv. Vojtecha, Trnava 2006.

27 Fedor Fridrich Ruppeldt (1886, Liptovský Mikuláš – 1979, Žilina), spoluzakladateľ Svetovej rady cirkví so sídlom v Ženeve, v rokoch 1947 – 1952 biskup Západného dištriktu evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Za jeho postoje v období Slovenskej republiky 1939 – 1945 ho väznili v Ilave (1942) a v pracovnom tábore v Seredi (1944). Od konca 40. rokov ho perzekvoval komunistický režim. V roku 1962 ho odsúdili na 18 mesiacov väzenia za rozvracanie republiky. AUGUSTÍNÝ, Eliza (RUPPELDOVÁ, Silvia): *Vlastenectvo ako láska k svetu. K 30. výročiu úmrtia Fedora Fridricha Ruppeldta*. In: *Fedor Ruppeldt*. Cirkevný zbor ECAV v Žiline – Slovenská národná knižnica v Martine, Žilina – Martin 2011, s. 195–199.

28 Stjepan Tomislav Poglajen-Kolakovič (1906, Podgorac, Chorvátsko – 1990, Paríž, Francúzsko), chorvátsky kňaz, člen jezuitského rádu. Po obsadení Chorvátska nacistickým Nemeckom sa v polovici roku 1941 utiahol do Splitu v talianskej okupačnej zóne, kde začal používať rodné meno matky – Kolakovič. Nesúhlasil s fašistickými praktikami, obmedzovaním náboženskej slobody a národného života Chorvátov. Po výzve na spoločné modlitby za mier chorvátskych katolíkov a pravoslávnych Srbov musel Chorvátsko opustiť. V septembri 1943 odcestoval na Slovensko, kde zotrval až do augusta 1946. V zmysle fatimského zjavenia Panny Márie veril v duchovnú obrodu Ruska. Vizionársky predpovedal prenasledovanie kresťanov aj na území Slovenska. Založil spoločenstvo Rodina, ktoré pomáhalo prežiť kresťanom v podmienkach komunistickej diktatúry. Pozri JABLONICKÝ, Jozef: *Podoby násillia*. Kalligram, Bratislava 2000, s. 9–52.

29 ABS, f. 310, sign. 310-26-70, Zpráva pro soudruha ministra. Dílčí poznatky z odborné instruktáže na KVStb Bratislava, Košice a Prešov;

Krejčířová v tomto období riadila jedného tajného spolupracovníka.

Na pracovisku sa zblížila so svojim nadriadeným, veliteľom obranného spravodajstva odboru BA PV a neskôr zástupcom krajského veliteľa ŠtB v Bratislave Šimonom Čermákom, ktorý ju krátko po jej rozvode s prvým manželom požiadal o ruku. Po súhlase MNB sa v priebehu marca 1951 zosobášili.

ZATKNUTIE A ŽIVOT PO ŇOM

Zakrátko sa však uskutočnilo zatýkanie sionistov a buržoázných nacionalistov v Bezpečnosti. V piatok 13. apríla 1951 ju spoločne s manželom a niekoľkými ďalšími príslušníkmi ŠtB v Bratislave zatkli a zbavili služby (dekrét prevzala v Prahe 22. mája). Po domovej prehliadke ju previezli do vyšetrovacej cely v pražskej Ruzyni. Nasledujúci deň jej v dôsledku zatknutia znížili príjem zo 7290 na 2620 korún. Dcéru Tatanu zobrali do opatery sociálne úrady, byt v Bratislave dostalo do užívania krajské veliteľstvo ŠtB.

V pondelok 16. apríla museli jej kolegovia z cirkevného referátu a oddelenia politického spravodajstva, ale aj priatelia z krajského veliteľstva ŠtB napísať všetky informácie, ktoré o nej mali. Námetník MNB pre veci kádrové a školské Antonín Bína³⁰ jej rozkazom č. 10 zo 16. augusta 1951 zrušil služobný pomer a odňal hodnosť k 30. aprílu 1951. Dekrét prevzala až krátko po svojom prepustení v Bratislave 17. júna 1953.³¹

Elzu Čermákovú v pražskej Ruzyni uväznili už v pozhnanom stave. V sobotu 19. augusta 1951 sa jej vo vyšetrovacej väzbe narodila dcéra Dáša. O šesť dní neskôr jej ju zobrali a na necelé dve hodiny ju videla až 18. októbra, keď ich spoločne vyfotili. Fotografie mala poslať Čermákovi ako dôkaz, že je na slobode. Slúžili však aj na jeho citové vydieranie. Prvú správu od dcéry Tatiany jej vyšetrovatelia odovzdali až v noci z 12. na 13. augusta 1952 – po šiestnástich mesiacoch.

Z vyšetrovacej väzby ju napokon bez súdu prepustili 13. apríla 1953, presne po dvoch rokoch. Pracovala v Priemyslovom kombináte mesta Bratislavy a s mladšou dcérou bývala v dvojizbovom byte u švagriny spolu s jej dvoma deťmi. Po takmer dvoch rokoch (22 mesiacoch) jej prideliili miestnosť o rozmeroch 2,5 x 3,8 m. Ako neskôr napísala v liste prezidentovi ČSR A. Zápotockému: *Bol to balkón, ktorý Bytová správa uzavrela a tam som sa s oboma deťmi nastahovala. Táto miestnosť je bez akéhokoľvek príslušenstva, takže som nútená tam variť, prať, kúpať sa, tam spím na jednej posteli so svojou 17ročnou dcérou Tatiinou a 6ročná Dáša spí na kresle, nakoľko tam nemám miesta ani na detskú postieľku.*³²

Generálna prokurátorka ČSR 16. augusta 1956 trestné stíhanie voči nej zastavila, pretože sa preukázalo, že skutok, z ktorého ju obviňovali, nebol trestným činom. Manžela Šimona Čermáka napokon vojenské kolégium Najvyššieho súdu ČSR v decembri 1953 odsúdilo v procese s buržoáz-

nymi nacionalistami a sionistami v Bezpečnosti na 18 rokov odňatia slobody. Z väzenia sa vrátil v októbri 1958, v druhej polovici októbra 1963 ho súdne rehabilitovali. O rok neskôr, 27. októbra 1964 sa manželia spoločne s dcérou Dášou vystahovali do Izraela. Žili v kibuci Ginegar neďaleko Nazaretu. V marci 1978 Elza prežila teroristický útok v Jeruzaleme (výbuch bomby v autobuse), po ktorom zostala ochrnutá. Až do jej smrti v 90. rokoch sa o ňu staral manžel.

Elza Krejčířová-Čermáková patrila k malému percentu žien, ktoré v období vlády komunistickej strany pracovali v operative ŠtB. Jej krátka kariéra v sebe odráža všetky špecifické pofebruárových bezpečnostných zložíek, autonomistické tendencie slovenskej Bezpečnosti, ale aj postupne sa meniaci vzťah k Židom po vzniku štátu Izrael v roku 1948.

Jej životné osudy zároveň odzrkadľujú československé dejiny 20. storočia – zrod a vzťahovanie sa robotníckeho hnutia v období prvej Československej republiky, zákaz komunistickej strany a následný exil vo Veľkej Británii, prenasledovanie Židov v období II. svetovej vojny, neskôr prevzatie monopolu moci komunistami, ich následné mocenské boje, väznenie a život prenasledovaných osôb, ale aj vystahovalectvo do Izraela.

Časť zo života Elzy Krejčířovej-Čermákovkej opísal jej manžel Šimon Čermák vo svojej spomienkovej knihe, ktorá vyšla v hebrejčine v Izraeli v roku 1995.³³

tamže, sign. 310-17-2, Záznam z porady s krajským veliteľom KV-Stb Bratislava s. ILČÍKEM a jeho zástupcom s. ČERMÁKEM v pátek dne 30. 3. 1951 v Bratislave.

30 Antonín Bína (1908, Mrákotín u Telče – 1986, Havlíčkův Brod) komunistický funkcionár, v období II. svetovej vojny väznený, po oslobodení organizačný tajomník Krajského výboru KSČ v Havlíčkovom Brode. Od konca roku 1948 člen Komisie straníckej kontroly. Vo funkcii námestníka ministra NB pre veci kádrové a školské pôsobil od 12. 4. do 14. 12. 1951. Jeho odvolanie súviselo so zatknutím vedúcej Komisie straníckej kontroly J. Taussigovej-Potůčkovej. V nasledujúcich rokoch pracoval v podniku lomov v Jihlave a na Štátnej správe ciest v Havlíčkovom Brode. V rokoch 1969 – 1976 pôsobil ako člen predsedníctva Okresného výboru KSČ v Havlíčkovom Brode. Pozri KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1945-1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 51-53.

31 ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Elza Čermáková, ev. č. 148, List náčelníka Krajské správy ŠtB v Bratislave Elze Čermákovkej, 17. 6. 1953.

32 ABS, f. Vyříděné spisy sekretariátu ministra vnitra 1954-1960 (319), sign. 319-38-5, List E. Čermákovkej prezidentovi ČSR A. Zápotockému z 29. 7. 1957.

33 ČERMÁK, Šimon: *Spomienky väzňa. Spomienky na Ruzyni, Pankrác, Leopoldov a Jáchymov 1951 – 1958*. Kibuc Dalya 1995.